

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર

લેખિકાસત્ર : વધુ સાર્થક આયોજનોની દિશા ઊઘડી

‘લેખિકાસત્ર ?’ ‘લેખિકાસત્ર’ આગવું અને વિશિષ્ટ. સુરતમાં તે યોજાયું. ગયા મે મહિનાની તા. સોળમી અને સત્તરમી. ‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે’ તેનું આયોજન કર્યું અને ‘અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ’ની બૃહદ્ શાખા તથા તેના નેજા હેઠળ ચાલતા ‘વાચકમંચ’નો તેને પૂર્ણ, સક્રિય સહકાર પ્રાપ્ત થયો. છેલ્લા ત્રણેક મહિનામાં ‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ’ દ્વારા સુરતમાં યોજાયેલો આ બીજો સાહિત્યિક કાર્યક્રમ હતો. આ અગાઉ ‘ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી’ના સહકારથી સુરતમાં ‘નવલકથાસત્ર’ યોજાયું હતું. આ વર્ષે દક્ષિણ ગુજરાતમાં ‘સાહિત્ય પરિષદ’ના ઉપક્રમે વધુ ત્રણેક સાહિત્યવિષયક કાર્યક્રમો યોજવાની અમારી ભાવના છે. એ દ્વારા સાહિત્યની આબોહવાનો પ્રસાર એ જ આશય હોય.

પરિષદના ઉપક્રમે ‘લેખિકાસત્ર’ જેવાં ઝાઝાં આયોજનો આ પહેલાં કદાચ નહિ થયાં હોય. સુરતમાં તો તે પહેલું જ હતું. છૂટાંછવાયાં લેખિકા-સંમેલનો થતાં રહે છે. થોડાંક વર્ષ પહેલાં વલસાડમાં એક એવું સંમેલન યોજાયું હતું પણ જેમાં કચ્છથી મુંબઈ સુધીનાં પચાસેક જેટલાં લેખિકાઓ-કવયિત્રીઓ હાજર રહ્યાં હોય તેવું સંભવતઃ આ પહેલું સત્ર હતું. વસ્તુતઃ આ ‘લેખિકાસત્ર’ યોજાયું અને સાકાર થયું ત્યારે જ તેના ખરા મહિમાનો ઘણાંને ખ્યાલ આવ્યો હશે. હું તો મૂલતઃ ઉમળકાનો માણસ. ઔપચારિકતાઓ, વિધિવિધાન કે યમનિયમોની મને ઝાઝી ગતાગમ નથી, તે હું કબૂલું છું, પણ મારો ઉમળકો સાહિત્યપદાર્થકેન્દ્રી જ છે, તે મારે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. મેં તો ‘લેખિકાસત્ર’ની ઉદ્ઘાટનબેઠકમાં જ મારા વક્તવ્ય દરમિયાન કહી દીધું કે ભવિષ્યમાં ક્યારેક ‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ’નું એક આખું અધિવેશન લેખિકાઓને જ સમર્પિત કેમ ન કરી શકાય ? એમાં ‘પરિષદ’-પ્રમુખ, વિભાગીય અધ્યક્ષાઓ, વક્તાઓ – સર્વત્ર લેખિકાઓ જ બિરાજમાન હોય. મારા આ સૂચનને સત્રમાં ઉપસ્થિત લેખિકાઓએ ઉમળકાભેર વધાવી લીધું, તે બતાવે છે કે આવા ઉપક્રમો પરત્વે તેઓનો ઉત્સાહ અને ઉત્સુકતા કેવાં પ્રબળ છે. તદુપરાંત પરિષદના મહામંત્રી રાજેન્દ્ર પટેલે એવો પણ વિચાર વ્યક્ત કર્યો કે પરિષદના ઉપક્રમે લેખિકાસત્ર જેવું આયોજન વર્ષમાં એક વાર તો થવું જ જોઈએ. આ બધું સૂચવે છે કે એક કરવા જેવા કામનો પ્રારંભ તો થયો છે અને તે સુરતમાં.

એકંદરે ઘણાં સાહિત્યધર્મીઓની એવી માન્યતા અને લાગણી છે કે ગુજરાતમાં લેખકોના અનુપાતમાં લેખિકાઓની સંખ્યા હજી ઘણી ઓછી છે. લેખિકાસત્રનાં અધ્યક્ષા અને સુવિખ્યાત વાર્તાલેખિકા ડૉ. હિમાંશી શેલતે તેમના અધ્યક્ષીય પ્રવચનમાં આ હકીકતનો પડઘો પાડ્યો. આમેય ‘લેખિકાસત્ર’માં હિમાંશીબહેનનાં બધાં વક્તવ્યો સમુચિત રીતે ધારદાર અને મુદ્દાસરનાં હતાં. તેમણે એક વેધક દષ્ટાંત આપતાં કહ્યું કે મહેન્દ્ર મેઘાણી જેવા ઉત્તમ અને સમર્થ વાચક-ભાવક-સંપાદક દ્વારા સંપાદિત અને પ્રકાશિત થયેલા ‘મારી વાચનયાત્રા’ના દળદાર ગ્રંથોમાં લેખકોના લેખોની સંખ્યા ત્રણસોથી વધુ છે, જ્યારે લેખિકાઓના લેખોની સંખ્યા માત્ર નવેક જેટલી જ છે. જો મહેન્દ્રભાઈના સંપાદનમાં પણ

આ સ્થિતિ હોય તો લેખિકાઓને સંદર્ભે અન્યત્ર શી દશા હશે એ કલ્પી શકાય. સ્ત્રીઓ લેખન પ્રતિ કેમ ઓછી વળે છે અને જેઓ લખે છે તેઓમાં પણ લેખન-સાતત્ય કેમ જળવાતું નથી, તેની મીમાંસા કરવાની સાથે તેમણે સ્ત્રીઓની બીજી સર્જનાત્મક ક્ષમતાઓનો પણ સરસ ઉલ્લેખ કર્યો.

આ લેખિકાસત્રમાં પુરુષલેખકો દ્વારા તેઓની કૃતિઓમાં થતું નારી-નિરૂપણ, લેખિકાઓની રચનામાં સ્ત્રીજીવનનું આલેખન; નવલકથા, ટૂંકી વાર્તા, નિબંધ અને કવિતાક્ષેત્રે ગુજરાતી લેખિકાઓના યોગદાન વિષે ભિન્ન ભિન્ન બેઠકો યોજાઈ. રાત્રે કવયિત્રીસંમેલન પણ યોજાયું. બધીયે બેઠકોમાં પુરુષ વક્તાઓ તો બે-ત્રણ જ હતા. બાકીનો સમગ્ર દોર બહેનોએ સંભાળ્યો. આ એક મોટી લાક્ષણિકતા હતી. ‘અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ’ બૃહદ્ શાખાનાં અધિષ્ઠાત્રી અને સુરતનાં માતૃમૂર્તિ સમાન નેવુંવર્ષીયા ધ્રુલતાબહેન પારેખ સત્રમાં અથેતિ હાજર રહ્યાં તે પણ વિશેષ ઉલ્લેખનીય ઘટના હતી.

‘લેખિકાસત્ર’ની બધી જ બેઠકો સાંગોપાંગ સફળ અને સાર્થક રહી એમ કહેવું યોગ્ય નહીં લેખાય. મંચ પરની બેઠકોમાં થોડીક અધૂરપો અને કચ્ચાશ વર્તાઈ. કેટલીક અપેક્ષાપૂર્તિ પણ ન થઈ. પરંતુ તે સ્વાભાવિક લેખાવું જોઈએ. કારણ કે આ પ્રકારનો આ પ્રાયઃ પ્રથમ પ્રયોગ અને તજજન્ય અનુભવ હતા. આ સત્રને સ્પ્રિંગબોર્ડ સમાન લેખવામાં ઘણું ઝીંચિત્ય છે. આ સત્રમાંથી મળેલા અનુભવોને આધારે બીજું વધારે સાર્થક અને સુશ્લિષ્ટ આયોજન થઈ શકે અને અહીં જે ઉત્સાહ પ્રગટ્યો, દિશા મળી તેને આધારે કહી શકાય કે તેવું આયોજન થશે પણ ખરું. આમ છતાં આ સત્રમાં કેટલાંક વક્તવ્યો અત્યંત નોંધપાત્ર રહ્યાં. તેમાં કવિતાની બેઠકનાં અધ્યક્ષા ઉષા ઉપાધ્યાય અને નવલકથાની બેઠકનાં અધ્યક્ષા બિંદુબહેન ભટ્ટનો સવિશેષ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ.

લેખિકાઓ-કવયિત્રીઓની કેફિયતોનો કંઈક અતિરેક અને પ્રસ્તાર પણ થયો. પરંતુ નવલકથાની બેઠકમાં લોકપ્રિય નવલકથા-લેખિકા કાજલ ઓઝા-વૈદ્યની કેફિયત ખાસ નોંધ માગી લે છે. કાજલબહેન આજનાં ઘણાં લોકપ્રિય નવલકથા-લેખિકા છે. તેમણે જ કહ્યું તે પ્રમાણે તેમની નવલકથાઓ બહોળા વાચકસમુદાય સુધી પહોંચી છે અને તેની ઘણી પ્રતો વેચાતી રહે છે. તેમણે આ પુસ્તક-પ્રસારમાં માર્કેટિંગનો પણ મહિમા કર્યો. એક વાત નિઃસંદેહ છે કે કાજલ ઓઝા-વૈદ્ય ગુજરાતી ભાષાનાં કદાચ પહેલાં ‘લોકપ્રિય’ નવલકથા-લેખિકા છે. લોકપ્રિય નવલકથાકારોની આપણે ત્યાં કશી નવાઈ નથી. વિહ્વલ પંડ્યા, સારંગ બારોટ, હરકિશન મહેતા, અશ્વિની ભટ્ટ, પ્રિયકાંત પરીખ, રજનીકુમાર પંડ્યા વગેરે કેટલાંક નામો આ સંદર્ભે ગણાવી શકાય. પરંતુ ‘લોકપ્રિય’ નવલકથા-લેખિકાની પ્રથમ મુદ્રા સંભવતઃ કાજલબહેનને પ્રાપ્ત થઈ છે. આ એક નવીન નોંધનીય ગતિવિધિ છે. જોકે નવલકથાની લોકપ્રિયતા અને તેના માર્કેટિંગનો કાજલબહેને જે મહિમા કર્યો તેનો પ્રતિભાવ હિમાંશીબહેને શેલતે તેમના સમાપન-વક્તવ્યમાં આપશે જ એવી અપેક્ષા હતી. અને તે ફળી પણ ખરી. હિમાંશીબહેને કહ્યું કે લોકપ્રિયતા, માર્કેટિંગ એ બધું બરાબર છે, પણ સાચા સર્જકની અપેક્ષા અને સાધના તો સર્જનમાં ઉત્કૃષ્ટતાની જ હોય. એમના આ મંતવ્ય સાથે કયો સાચો સાહિત્યસર્જક અસંમત થશે ? હિમાંશીબહેને હવે આવાં સત્રોમાં કેફિયતોમાંથી બહાર નીકળી જવાની અને આગળ વધવાની આવશ્યકતા પર યોગ્ય રીતે જ ભાર મૂક્યો. મારું સૂચન એવું રહ્યું છે કે ભવિષ્યે કવિતાઓની જેમ થોડીક

ગદ્યકૃતિઓનું પણ પઠન આવાં સત્રોમાં થાય તે ઇચ્છનીય છે, કારણ કે છેવટે તો ભાવકને લેખક કે લેખિકાની કેફિયત કે મથામણ કરતાં તેની કૃતિઓના આસ્વાદની જ વિશેષ અપેક્ષા રહે.

આ ‘લેખિકાસત્રે’ ગુજરાતી લેખિકાઓ, કવયિત્રીઓમાં નવી આશા અને ઉત્સાહનો સંચાર કર્યો છે, તેવી મારી પ્રતીતિ છે. ‘સાહિત્યક્ષેત્રે’ અમે સાવ ઉપેક્ષિત કે સેકન્ડ ક્લાસ સિટિઝન જેવાં નથી’ એવો આત્મવિશ્વાસ બહેનોમાં પ્રગટ થયો હોય તો તે પર્યાપ્ત લેખાનું જોઈએ. એ તો સ્પષ્ટ છે કે લેખિકાઓ લેખકો અને ભાવકો પાસે કૃપાદષ્ટિ માગતી નથી. તેઓને ‘કૃપાગુણથી ઉત્તીર્ણ’ના પ્રમાણપત્રની આવશ્યકતા પણ નથી. નારીમુક્તિવાદ આ સત્રમાં પ્રારંભે સહેજ ડોકાયો અને સત્રઅધ્યક્ષાની ટકોર પછી તે લુપ્ત થયો જે ઇષ્ટ હતું. છતાં નારીવાદના દષ્ટિબિંદુથી લખતી લેખિકાઓ અને કવયિત્રીઓની નોંધ સત્રમાં લેવાઈ જ. થોડીક તેવી કાવ્યરચનાઓ પણ રજૂ થઈ. જેમ આજની સ્ત્રી માનવવ્યક્તિ તરીકેનો પોતાનો સ્વીકાર વાંછે છે તેમ લેખિકાઓ અને કવયિત્રીઓ પણ જાતિનિરપેક્ષભાવે એક સાહિત્યસર્જક તરીકેનો પોતાનો સ્વીકાર ઇચ્છતી હોય તો તે યોગ્ય જ છે.

તા. ૧૨-૬-૨૦૧૦

ભગવતીકુમાર શર્મા

આશી

પ્રભાતે મંદ પ્રસંગે પૃથ્વીનું પોપચું ખૂલે,
નવેલાં તેજનાં દર્શો ઘડી આનંદમાં ઝૂલે.

વિભાવરી નીંદરમાં વિતાવી

પ્રભાતનાં મંગલ સ્વપ્ન સેવતાં;

કોલાહલે, કિંતુ, દિને નિહાળી

મીઠાં બધાં એ ઉરસ્વપ્નની ચિતા !

સન્ધ્યાનાં શાન્ત અંધારે પૃથ્વીનું પોપચું ઢળે,

ભાવિનાં નવલાં સ્વપ્ને ફરી એકાન્તમાં સરે.

[‘સમગ્ર કવિતા’]

- ઉમાશંકર જોશી

પરબ v જુલાઈ, 2010